

Роль мови у процесі перекладу – така ж, яку вона завжди відіграє в житті суспільства: вона і тут виступає як «важливий засіб людського спілкування» [Федоров 1958, 11].

Отже, переклад є дуже важливим та необхідним засобом міжкультурної комунікації та має надзвичайну вагу для підтримки безпосередніх зв'язків між комунікантами, які належать до різних лінгвокультурних ареалів. Перекладач також відіграє неocenенну роль в щоденному підтриманні різних контактів зі світом на рівні керівників держав типу ООН, ЄС тощо. До перекладача ставлять високі вимоги, як до особистості з високою культурою та мораллю. Він має бути ознайомлений з основними культурологічними особливостями країни мови-перекладу, тобто мати певні фонові знання. Основне завдання перекладача під час процесу міжкультурної комунікації – встановити культурний зв'язок між мовцями і подолати мовний бар'єр, при цьому передавши зміст перекладу якомога точніше.

1. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31–42. 2. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства / Ілько В. Корунець. Підручник. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 512 с. 3. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / В. Н. Комиссаров. – М.: Международные отношения, 1973. – 214 с. 4. Федоров А. В. Введение в теорию перевода / А. В. Федоров. – М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 377 с.

Бондаренко Я.О., к.філол.н., доц., докторант,
КНЛУ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ В СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ КІНОТЕКСТАХ

У статті розглядається вербалізація когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах. Визначаються дискурсивні маркери стану когнітивного дисонансу. Аналізується концептуальне підґрунтя когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах.

Ключові слова: мовна особистість, когнітивний дисонанс, вербалізація, кінотексти, дискурсивні маркери, концептуальне підґрунтя.

В статье рассматривается вербализация когнитивного диссонанса в современных американских кинотекстах. Определяются дискурсивные маркеры состояния когнитивного диссонанса. Анализируется концептуальное основание когнитивного диссонанса в современных американских кинотекстах.

Ключевые слова: *языковая личность, когнитивный диссонанс, вербализация, кинотексты, дискурсивные маркеры, концептуальное основание.*

The article deals with verbalization of cognitive dissonance in modern American movie texts. Discourse markers of cognitive dissonance are singled out. Conceptual basis of cognitive dissonance in modern American movie texts is analysed.

Key words: *language personality, cognitive dissonance, verbalization, movie texts, discourse markers, conceptual basis.*

Антропоцентризм як один із провідних принципів сучасної лінгвістики обумовлює значний інтерес до мовної особистості в усіх її мовних і мовленнєвих, текстових і дискурсивних виявах [Бондаренко 2002; Калашникова 2011; Потапенко 2004]. Значний внесок до вивчення проблеми мовної особистості зробила когнітивна лінгвістика, яка збагатила й поглибила аналіз індивідуального й колективного дискурсів через введення у науковий обіг понять концептуальна й ціннісна картини світу, розробку нових методик аналізу, зокрема фреймового й концептуального, запозичення й переосмислення на лінгвістичному ґрунті деяких термінів когнітивної психології, у тому числі Я-концепції [Бондаренко 2005] та когнітивних стилів [Бондаренко 2004]. Взагалі, поєднання суто лінгвістичних та психологічних аспектів у дослідженнях мовної особистості цілком природні, оскільки мовна особистість є мовним віддзеркаленням особистості в її традиційному психологічному сенсі.

Наразі відбувається поступовий перехід від вивчення статичних параметрів мовної особистості до її аналізу в динаміці. Чимало досліджень присвячено комунікативній діяльності мовної особистості з акцентом на комунікативних тактиках і стратегіях [Иссерс 1999; Юшковець 2008]. З іншого боку, когнітивна діяльність мовної особистості, тобто діяльність, скерована на розуміння/інтерпретацію чогось [Краткий словарь когнитивных терминов 1996], поки що залишається мало вивченою. Це пояснюється кількома моментами. По-перше, лише частина когнітивної діяльності вербалізується в зовнішньому дискурсі – чимало залишається на підсвідомому рівні та у внутрішньому

мовленні, по-друге, когнітивна діяльність неоднаково вербалізується в різних комунікативних ситуаціях і різних типах дискурсу.

Отже, актуальним вбачається виявити своєрідні фокуси вербалізації когнітивної діяльності мовної особистості в дискурсі, коли когнітивна діяльність максимально усвідомлюється і виходить на поверхню. До таких фокусів належить, зокрема, стан когнітивного дисонансу, коли у свідомості особистості стикаються два чи більше несумісні факти, уявлення, цінності і под. [Фестингер 1999]. Психологічний дискомфорт, який виникає в результаті подібного зіткнення, змушує особистість зупинитися й переосмислити існуючу інформацію задля усунення конфлікту.

Метою цієї статті є дослідження засобів вербалізації ситуації когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах, сюжети яких розгортаються навколо когнітивної діяльності їхніх героїв. Аналіз матеріалу дозволяє виокремити два основні різновиди когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах – внутрішній ціннісний конфлікт, коли нові цінності кіногероя вступають у протиріччя зі старими, та інформаційний/інтерпретативний конфлікт, коли нова інформація є несумісною з отриманою раніше. В обох випадках стан когнітивного дисонансу супроводжується яскравим емоційним фоном і призводить до своєрідного стрибка когнітивної діяльності мовної особистості.

Перший тип когнітивного дисонансу зображений, зокрема, в американському телесеріалі "Доктор Хаус", коли до команди Хауса тимчасово приєднується практикантка Марта М. Мастерс, чия система цінностей суттєво відрізняється від ціннісної системи Грегорі Хауса та його підлеглих. Вперше Марта відчуває когнітивний дисонанс, коли бачить, як члени команди Хауса без дозволу пацієнта оглядають його житло з метою з'ясувати можливі причини його хвороби. Вона не тільки відмовляється приєднатися до них, а й вирішує повідомити про це пацієнтові. Проте, реакція останнього виявляється зовсім не такою, на яку вона очікувала:

- *Aren't you curious how we came up with this diagnosis?*
- *You are doctors. Isn't it your job?*
- *But how we knew you were drinking apple cider?*
- *You had to find that out at my house so I guess you guys broke in there.*
- *It doesn't bother you?*
- *Medicine's like politics. At the end of the day all that matters is results.*
- *It's not true. Respect matters. Honesty and integrity matter.*

- Have you ever thought of running for public office? Because I would love to have someone like you as an opponent. (House, 7/6)

У наведеному вище уривку когнітивний дисонанс Марти маркується її емоційними питаннями *Aren't you curious how we came up with this diagnosis? But how we knew you were drinking apple cider? It doesn't bother you?*, а також емоційним запереченням *It's not true*. Вона не розуміє, як пацієнт може з цілковитою байдужістю ставитися до факту незаконного вторгнення лікарів у його житло. Коли він пояснює свою спокійну реакцію через ціннісний концепт РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ (ЕФЕКТИВНІСТЬ) (лексема *results*), домінантність якого в його системі цінностей виражається за допомогою ціннісного маркера *all that matters*, Марта вдається до аргументативної комунікативної стратегії, намагаючись переконати його, що крім РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ є ще такі цінності, як ПОВАГА (лексема *respect*), ЧЕСНІСТЬ (лексема *honesty*), ПРИНЦИПОВІСТЬ (лексема *integrity*). Проте, чергова репліка співрозмовника тільки підсилює її когнітивний дисонанс, оскільки імплікує його цинізм, який повністю суперечить ідеалістичним переконанням дівчини. Цікаво, що питання Марти приписують пацієнту її власні відчуття – подив (лексема *curious*) і дискомфорт (лексема *bother*).

Фактично контраст ціннісних систем Марти Мастерс та Грегорі Хауса і його команди присутній в усіх серіях з її участю, отже когнітивний дисонанс грає важливу роль у розгортанні сюжету цього кінотексту.

Хоча згодом Марта зникає до чужої для неї системи цінностей і навіть намагається діяти згідно нових для неї принципів, врешті-решт викликаний майже перманентним когнітивним дисонансом дискомфорт виявляється сильнішим за неї:

- Someone has got their pouty face on.
- I did things no doctor in their right mind would do.
- *Good.*
- I manipulated, lied, forged, stole.
- *I don't want the specifics. Might be called to testify.*
- I broke the rules because I believed I was right.
- *You were right.*
- Then why don't I feel good or satisfied? Instead I just feel like throwing up.
- *And you follow me to ask how I freak the rules and maintain my worthy demeanor?*
- I didn't do it to be happy. I just thought I would be.

- *You can't always get what you want.* (House, 7/19)

Маркерами когнітивного дисонансу у цьому діалозі між дівчиною і Хаусом виступають негативно-оцінний епітет *no doctor in their right mind would do*, дієслова і фрази з негативно-оцінною конотацією *manipulated, lied, forged, stole, broke the rules*, контрастивні твердження *I broke the rules because I believed I was right, Then why don't I feel good or satisfied? Instead I just feel like throwing up. I didn't do it to be happy. I just thought I would be*, лексичні одиниці на позначення емоцій *feel good, satisfied, happy* (емотивні концепти ЩАСТЯ та ЗАДОВОЛЕННЯ). В обох наведених вище уривках маркерами когнітивного дисонансу виступають також численні заперечення. Врешті-решт дівчина відмовляється від пропозиції Хауса залишитись у його команді, оскільки не хоче відмовлятися від своїх принципів.

Другий тип когнітивного дисонансу є дуже поширеним у кінотекстах детективної тематики, коли на певному етапі розслідування виникає протиріччя між отриманою раніше та новою інформацією:

- *Oh, we've got the jeep right.*

- *Everything else wrong.*

[...]

- *We're missing something.* (Criminal, 1/1)

- *Something's not right about this. This is a boy's room. Not a man's.* (Criminal, 1/1)

У наведених вище прикладах маркерами когнітивного дисонансу є базові оцінні конструкти *right* та *wrong*, а також кліше *We're missing something*.

Маркером такого типу когнітивного дисонансу часто виступає лексема *problem*:

- *We have a problem.* (Criminal, 1/1)

- *This is my problem.* (Zodiac)

Таким чином когнітивний дисонанс може усвідомлюватись кіногероями як концепт ПРОБЛЕМА. Також дискурсивним маркером цього типу когнітивного дисонансу може виступати метафоричне використання дієслова *fit* у заперечній формі:

- *[...] doesn't fit.*

- *Doesn't fit. So, why did Zodiac kill him? (Zodiac)*

Крім того, у наведеному прикладі когнітивний дисонанс сигналізується питанням *why did Zodiac kill him?*

Подібні питання можуть прямо вводити ситуацію когнітивного дисонансу в тексті:

- Why hasn't he contacted the press yet?

- Reed's right. He's got the symbolism, the inflated sense of duty, he should be seeking out a claim. (Criminal, 1/17)

Оскільки інформаційний когнітивний дисонанс відбувається на трохи слабшому порівняно з ціннісним когнітивним дисонансом емоційному фоні, найчастіше його емотивними дискурсивними маркерами виступають лексеми *odd, weird, funky* і т.п., які виражають емотивні концепти ПОДИВ та СПАНТЕЛИЧЕННЯ:

- Odd.

- Odd?

- His wife reported he'd been down here almost a week on business and yet he never wore the suits he packed. (Criminal, 3/17)

- Four letters in three months and this is a first mention of Catherine Jones. That's very weird. (Zodiac)

- [...] Listen. Something's funky, man. (Criminal, 1/17)

Усвідомлення когнітивного дисонансу змушує кіногероїв зупинитися й реінтерпретувати всю існуючу інформацію. Таким чином, обидва типи когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах пов'язані з розвитком сюжету.

Отже, у сучасних американських кінотекстах найчастіше моделюється або когнітивний дисонанс, викликаний розбіжностями в ціннісних системах кіногероїв, або когнітивний дисонанс, спричинений невідповідністю нової інформації старій. Дискурсивними маркерами обох типів когнітивного дисонансу є питальні й заперечні речення та емотивно-оцінна лексика. У подальших дослідженнях планується розглянути моделювання подолання когнітивного дисонансу в сучасних американських кінотекстах.

1. *Бондаренко Я. О.* Дискурс акцентуованих мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Я. О. Бондаренко. – К., 2002. – 248 с. 2. *Бондаренко Я. О.* Мовленнєва реалізація когнітивної простоти / когнітивної складності в дискурсі акцентуованих мовних особистостей (на матеріалі сучасної американської художньої прози) / Яна Олексіївна Бондаренко // Філол. науки: Зб. наук. пр. – Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка. – 2004. – С. 121–127. 3. *Бондаренко Я. О.* Егоцентричний дискурс: визначення та основні характеристики / Яна Олексіївна Бондаренко // Філол. науки: Зб. наук. пр. – Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка. – 2005. – С. 160–168. 4.

Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс. – Омск: Омск. госуд. ун-т, 1999. – 285 с. 5. Калашникова А. А. Языковая личность в русскоязычном блоге: когнитивно-прагматический аспект: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / А. А. Калашникова. – Ростов-на-Дону, 2011. – 19 с. 6. *Краткий словарь* когнитивных терминов / [Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина]. – М.: Филол. ф-т МГУ имени М. В. Ломоносова, 1996. – 245 с. 7. *Потапенко С. І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу: Досвід лінгвокогнітивного аналізу* / Сергій Іванович Потапенко. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2004. – 359 с. 8. *Фестингер Л.* Теория когнитивного диссонанса / Пер. с англ. А. Анистратенко, И. Знаешева / Леон Фестингер. – СПб.: Ювента, 1999. – 318 с. 9. *Юшковець І. А.* Комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі канцлерів ФРН (на матеріалі урядових заяв і політичних виступів): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / І. А. Юшковець. – Донецьк, 2008. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Criminal Minds*. Season 1, Episode 1. = (Criminal, 1/1). 2. *Criminal Minds*. Season 1, Episode 17. = (Criminal, 1/17). 3. *Criminal Minds*. Season 3, Episode 17. = (Criminal, 3/17). 4. *House, M.D.* Season 7, Episode 6. = (House, 7/6). 5. *House, M.D.* Season 7, Episode 19. = (House, 7/19). 6. *Zodiac*. Paramount Pictures and Warner Bros. 2007. = Zodiac.

Бондарук Л. В., докторант,
Інститут філології та журналістики
Східноєвропейський НУ ім. Лесі Українки

АРХЕТИПНА ПАРАДИГМА СИМВОЛІСТСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (на матеріалі роману Марселя Пруста "Імена країв: ім'я")

У статті розглядаються проблеми дослідження семантичних глибин художнього тексту, зокрема символістського, на основі архетипного аналізу, що дає можливість розкрити особливості індивідуальної, авторської та загальної, національної поетичної перцепції на рівнях мови і мовлення.

Ключові слова: архетип, універсальна структура, несвідоме, символізм, символістський художній текст.